

Lakatos-Fleisz Katalin

SZELÍD, PEDÁNS ÁMOKFUTÁS

- *Nádas Péter: A szabadság tréningjei*¹ -

A kötet címe elgondolkoztató: mintha a szabadság gyakorlatok, képzések függvénye lenne. Tehát akkor a szabadság nem valamilyen kegyelmi állapot, hanem *folymat*, ami edzésre, tréningezésre szorul? És akkor itt a következő kérdés: melyek ezek a tréningek? A válasz nem adja könnyen magát. A magam számára egyetlen olvasási módot találtam: elengedni a cím keltette elvárást – amik jórészt a magam elvárásai – és az újra, a meglepetésre nyitottan olvasni ezeket az esszéket. Volt, amelyiknek a gondolatmenete egészen közeli volt, felismertem benne a hosszabb esszékből már ismert racionálisan hűvös „élveboncolót”, volt, amelyik előtt értetlenül álltam. Hogy csak ennyi? Hol van itt a gondolat? Aztán arra is rájöttem, hogy egy második elvárást, az „okos”, gondolatiságra törekvő esszéíró is el kell engedni, mert ez a kötet valahogy más. Nem akar mindig nagyon okos lenni. A gondolat előtti *észrevétel* pillanata a fontosabb. Mindig résen lenni, mert az életben nincs jelentős és jelentéktelen, minden átfordulhat egy fiktív értelmezői térbe – ez az alapállása a kötetnek. Épp csak átfordulás. Elegancia is van ebben: mert nem mindig lehet a pillanatból valami mélyértelműt kisajtolni, ilyenkor hagyni kell elfutni. Töredékben hagyni. Ez a magyarázata, hogy Nádas miért nem ír mindig „szépen”, kerekíti le a mondanivalót, miért nem kínál ráismerésszerű kegyelmi pillanatokot.

A kötet négy esszét tartalmaz, amelyekből a legkorábbi 1976-ból, a legkésőbbi 1999-ből való. Mind a négy esszé töredékes, inkább gondolat-töredékek füzérének fogható fel. Rövid, felvillanó reflexiók, észrevételek váltakoznak a hosszabb eszmefuttatásokkal. Kissé egyszerűsítve négy írásformát találunk a kötetben: rövid, lakonikus gondolatot, az élet apróságaira tett reflexiót, álomleírást, szenttelen hangú hírt, valamint irodalomról, társadalomról szóló töprengést. Az olvasó óhatatlanul is felfedez olyan szövegeket, amik kiugranak az esszék közül,

---

1 Budapest, 2019, Jelenkor Kiadó.

többnyire azért, mert a beszélő itt a saját értelmező helyzetét is kommentálja. Mint például a következő: „Engem a rossznak és a jónak, a sátáninak és az angyalinak, a szelídnek és a vadnak egy még lehetséges, ám a szélsőségek határáig feszített egysége érdekel; az a viharos egység, amely sehová sem átfordítható, sem a jóba, sem a rosszba, sem a mennybe, sem a pokolba, ami nem világos és nem sötét.” Az épp csak formát kapó, még nem letisztult, még nem gondolat csak kezdemény – tehetjük hozzá.

Arányát tekintve az első, *Észrevételek* címet viselő esszéfűzérben a legtöbb az átfutó, villanásnyi gondolat, reflexió, töredék. Vannak köztük pontos, tárgyyszerű helyzetképek, leírások, megfontolandó, életből leszűrt bölcsességek, utóbbiak a tudás és a nemtudás körének megrajzolásáról, például ez is: „A túl közvetlen magyarázat mindig valami elfogultságod célra törése.” De a legérdekesebbek mégis azok az ismerősség és idegenség határán egyensúlyozó kis szösszenetek, amelyekben a *közöttség* mint világalkotó elem mutatkozik meg. Például a következő: „Ülök a nyitott üveges ajtó mellett, olvasok. Oldalt fordítom a fejem: egy arc. Rám néz két szeme. Összerezzenek. A rezzenéstől az arc sajátommá változik.”

A kötet szellemétől nem idegen az irónia sem, különösen a *Hírek* címet viselő 1974-es jegyzetekben véltem felfedezni. Egykori hirdetések, újsághírek – a hírek tematikáját tekintve még a Dreyfus-per idejéből. Szenttelen, újságírói nyelven előadott katasztrófák, mára már történelmi események, apró-cseprő hirdetések egyvelege. Pont mint a mai hírközlés gyakorlatában. A nagy együtt van a kicsivel – minden nivellált. (Ma is így olvasunk híreket...) Külön érdekesség a múlttal, annak sajátos narratíváin túl, hírmorzszákként szembesülni.

A következő, az *Álomháztartás* című egység feszültségét az álmok sajátos hangulatát leszámítva az adja, hogy az álmok meglehetősen részletező, analízáló – Nádasra jellemző – formában vannak leírva. Különösen azért érdekes ez, mert az álom lényege szerint kaotikus, homályos, gondoljunk csak arra, hogy az álomra mindig már csak töredékesen emlékszünk. Ezekben a Nádas-esszéikben viszont az álom sajátos hangulata, irracionalitása, ismerős idegensége épp ezekben a hűvösen, távolságtartó szövegekben kap formát. Az álom jelene maga az olvasás folyamata.

A kötet alighanem legfontosabb része a záró, kötetcímet viselő esszé. Társadalomról, 20. századról, irodalomról, nem utolsósorban magáról a szabadságról való töprengéseinek ad hangot Nádas, emellett sok kapcsolódási pontot találunk egyéb szövegeivel, esszéivel is. Kirajzolódik belőlük Nádas társadalomfilozófiája, ahogy ő nevezi: a mentális és mágikus kultúra különbségei, a morálhoz való hozzáállása. Visszatérően szól az erkölcsi világrend eltűnéséről, arról, hogy a „bűn kategóriája lekerült a napirendről”, utóbbi mint a rendszerváltás utáni „szabadság” jellegzetessége. A Goethéről való fejtegetést emelném ki a kötetből, mert markáns kijelentéseket tesz a *Werther kerveveiről*, valamint a *Faust*ról. A művek beszéde, „locsogása” valójában leplezés, eszköz Goethe depressziójának elleplezésére – fogalmaz Nádas. Pszichologizálónak tűnhet a magyarázat, de valójában az elhallgatás kultúrájához jut el általuk. Sommás megállapítása szerint „a közös hallgatási fogadalom adja ki a modern európai személyiséget. Valamennyiünket valaminek a hiánya ír körül, ami ugyan minden egyedi esetben könnyen megnevezhető lenne, de rituálisan nem nevezünk meg.” Goethe problémája tehát a kultúra problémája. Nádas szerint a Werther-jelenség valójában tünet, a nemiség és személyesség a kultúra megadott követelményei szerinti összeegyeztethetetlen voltának a tünete. Utóbbi gondolat Nádas *Az égi és földi szerelemről* című esszékötetéből lehet ismerős.

A kötetben ugyan kész definíciót nem találunk a szabadságra, de a szövegek írói éthoszából mégiscsak kirajzolódik egy: elhagyni a biztost, a megszokottat, állandó határhelyzetben, úton lenni. Elutasítani a címkéket, a közhelyeket, és mindent szétszedni, felfordítani az *önmagaság* érdekében. Ez az önmagaság az ábrázolt és ábrázolat köztes helye. „A lét örületét belophatom hát mondataim ritmusába, de a ritmusokból összeálló rend már nem azonosítható azzal, amit a lét rendjének nevezhetünk” – alighanem ez a mondat találóan jellemzi Nádas értelmezői alapállását. „Szelíd, pedáns ámokfutó”? Nádas mindenestre így jellemzi önmagát.